

डि. बी. इलामेको 'मुलुकभिन्न' उपन्यासमा पात्र विधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय,
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम अन्तर्गत नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
पूनम अधिकारी
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली विभाग, इलाम
२०७५

शोध निर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम अन्तर्गत नेपाली विभाग, एम. ए. दोस्रो वर्षकी छात्रा पूनम अधिकारीले मुलुकभित्र उपन्यासमा पात्र विधान शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले निकै परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति :

.....

मुकुन्दप्रसाद गुरगाईं
शोधनिर्देशक
त्रिभुवन विश्व विद्यालय
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली विभाग
इलाम
२०७५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली विभाग
स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम अन्तर्गत नेपाली विभागकी छात्रा पूनम अधिकारीले स्नातकोत्तर तह एम.ए. नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको मुलुकभित्र उपन्यासमा पात्र विधान शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र सोही प्रयोजनका निमित्त स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	विभागीय प्रमुख नेपाली विभाग महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम	
२.	बाह्य परीक्षक	
३.	मुकुन्दप्रसाद गुरगाईं शोधनिर्देशक नेपाली विभाग महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम	

अन्तर्वार्ता मिति :

कृतज्ञताज्ञापन

अनुसन्धान कार्य आफैँमा गहन र जटिल कार्य हो । यो कार्य पूरा गर्न कडा परिश्रम र धैर्यको आवश्यकता भएको कुराको यथार्थ बोध अनुसन्धानका क्रममा गरिएको छ । प्रस्तुत 'मुलुकभिन्न उपन्यासमा पात्र विधान' स्नातकोत्तर तहको नेपाली ५१० पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

प्रस्तुत शोधपत्र श्रद्धेय गुरु मुकुन्दप्रसाद गुरुगाईको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । अनेकौँ व्यक्तिगत व्यस्तताका बाबजुद पनि मेरो शोधकार्यको शीर्षक चयन, सामग्री सङ्कलन लगायत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आइपरेका कतिपय कठिनाइ तथा अन्योलताहरूलाई स्वाभाविक रूपमा निवारण गरिदिई यस शोधपत्र तयार पार्नमा अनवरत सहयोग, कुशल निर्देशन दिनुहुने श्रद्धेय गुरु मुकुन्दप्रसाद गुरुगाईप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र निर्माणका क्रममा विभिन्न सल्लाह तथा सुझाव दिई सहयोग पुर्याउने महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम अन्तर्गत नेपाली विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति म सदा ऋणी रहनेछु ।

मलाई यस धर्तीमा जन्म दिई संसार देखाउने तथा शिक्षाको बाटोमा सफलता प्राप्तिका लागि सधैं आशीर्वचन दिने मेरा पुजनीय मातापितालाई मेरो सम्पूर्ण सफलताको श्रेय जान्छु । त्यस्तै प्रस्तुत शोधपत्र लेखनका क्रममा विभिन्न समस्याहरूलाई सहज रूपमा समाधान गर्न सल्लाह, सहयोग र सुझाव प्रदान गर्नुहुने सम्पूर्ण मित्रहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्छु । शोधपत्रको टङ्कणमा सहयोग पुर्याउनुहुने आदरणीय पति हरि पौड्याललाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यो शोधपत्र तयार पार्नका लागि विभिन्न किसिमले सहयोग पुर्याउने सम्पूर्ण महानुभावहरूप्रति आभारी छु । अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समिति समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

.....
पुनम अधिकारी
शोधार्थी
नेपाली विभाग
म.र.ब. क्याम्पस, इलाम

सङ्क्षेपीकरण शब्दसूची

अनु.	: अनुवाद
अ.प्र.	: अप्रकाशित
इ.	: इश्वी सम्बत्
उप.प्रा	: उपप्राध्यापक
क.स.	: कम सङ्ख्या
जि.प्र.का.	: जिल्ला प्रशासन कार्यालय
जि.शि.का	: जिल्ला शिक्षा कार्यालय
नं.	: नम्बर
प्र.सं.	: प्रथम संस्करण
पृ.	: पृष्ठ
प्रा.	: प्राध्यापक
रो.नं	: रोल नम्बर
वि.सं.	: विक्रम सम्बत्

विषयसूची

	पृष्ठ
पहिलो परच्छेद : शोध परिचय	१-६
१.१ शोधपत्रको शीर्षक	१
१.२ शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्या कथन	२
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७ शोधकार्यको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	४
१.८ शोधका सीमा	५
१.९ शोधविधि	५
१.१० सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.११ शोधपत्रको रूपरेखा	६
दोस्रो परिच्छेद : उपन्यासकार डि.बी. इलामेको वैयक्तिक जीवन र साहित्यिक व्यक्तित्वको चिनारी	७-२१
२.१ व्यक्तिगत जीवन	७
२.१.१ जन्म, जन्मस्थान र बाल्यकाल	७
२.१.२ शिक्षादीक्षा	९
२.१.३ कार्यक्षेत्रमा प्रवेश र जागिरका विविध क्रम	१०
२.१.४ दाम्पत्य जीवन र पारिवारिक स्थिति	११
२.२ साहित्यिक मान्यता र जीवनदृष्टि	१२
२.३ सम्मान तथा पुरस्कार	१३
२.४ डि.बी. इलामेको साहित्यिक यात्रा	१४
२.४.१ लेखन प्रेरणा र आरम्भ	१४
२.४.२ पुस्तकाकार कृतिहरूको सूची	१५
२.५ संस्थापक र सम्पादन कार्यमा संलग्नता	१६
२.६ डि.बी. इलामेको साहित्यिक व्यक्तित्व	१७
२.६.१ कवि व्यक्तित्व	१८
२.६.२ निबन्धकार व्यक्तित्व	१९
२.६.३ कथाकार व्यक्तित्व	१९
२.६.४ उपन्यासकार व्यक्तित्व	१९
२.६.५ सम्पादक व्यक्तित्व	२१

तेस्रो परिच्छेद : उपन्यासको सैद्धान्तिक मान्यता र परम्परा	२२-६३
३.१ उपन्यासको सङ्क्षिप्त परिचय	२२
३.१.१ उपन्यासको व्युत्पत्ति	२२
३.१.२ उपन्यासको परिभाषा	२४
३.१.२.१ शब्दकोशहरूले दिएको परिभाषा	२४
३.१.२.२ विभिन्न स्वदेशी तथा विदेशी विद्वानका परिभाषा	२५
३.१.३ उपन्यासको विधागत स्वरूप	२७
३.२ उपन्यासका तत्वहरू	२८
३.२.१ कथावस्तु	२८
३.२.२ चरित्र/चरित्रचित्रण/पात्रविधान	३०
३.२.३ पर्यावरण	३६
३.२.४ देशकाल	३७
३.२.५ भाषाशैली	३७
३.२.६ उद्देश्य/जीवनदर्शन	३८
३.२.७ दृष्टिविन्दु	३९
३.३ उपन्यासको प्रकारगत वर्गीकरण	४०
३.३.१ विषयवस्तुका आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण	४०
३.३.२ उद्देश्य वा औपन्यासिक तत्वका आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण	४३
३.३.३ शैलीका आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण	४४
३.३.४ विचार वा प्रवृत्तिका आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण	४५
३.३.५ आयाम वा आकारका आधारमा उपन्यासको वर्गीकरण	४९
३.४ उपन्यासको विकासक्रम	५०
३.४.१ प्राथमिक काल	५१
३.४.२ माध्यमिक काल	५२
३.४.३ आधुनिक काल	५४
चौथो परिच्छेद : मुलुकभिन्न उपन्यासमा पात्रविधान	६४-८५
४.१ पात्र र तिनको चरित्र	६४
४.१.१ चरित्रको वर्गीकरणका आधारहरू	६५

४.२ मुलुकभिन्न उपन्यासमा प्रयुक्त पात्रहरूको चरित्र विश्लेषण	६७
४.२.१ भगोलदेव	६९
४.२.२ जननी	७२
४.२.३ पर्वतमान	७५
४.२.४ मैदानसिं	७९
४.२.५ हिमाली	८२

पाचौँ परिच्छेद : उपसंहार तथा निष्कर्ष ८६-८९

सन्दर्भसूची